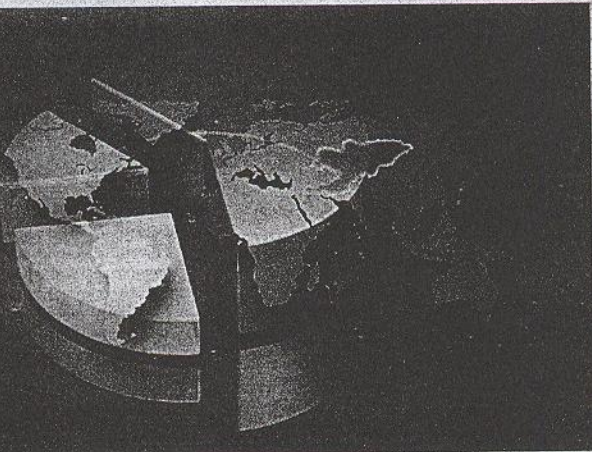

ДОБУЛБАС

2010 жыл чынында Кыргызстан да араңжан турган экономикабызды апрель, июнь окуялары да биртоп эңшерип кетти. Жоболондуу жолборс жылы артта калып, коен жылына баш бакканыбыз менен эски жылдагы экономикалык маселелер чечилбей турат. Экономика адистери эгер парламент, өкмөт туура чара көрсө, экономикалык өнүгүүлөр 2012-жылдын орто ченинде гана болорун айтышат. Кыскасы, өлкө экономикасы өкмөт, Улуттук статком, президент маалымдагандай орто эмес, ортодон биртоп эле төмөн.

Кыргызстан кыл учунда, «Кыйындар» кызмат талашта

Каңтарылган экономика

Октябрь айында Эл аралык валюта фондунун (ЭВФ) эксперти 2010-жылдын аягында Кыргызстан экономикасы 3,5 пайызга кыскарып билдирген. Буга удаа Улуттук статистика комитети бытыркы 11 жылдын жыйынтыгы боюнча экономика бир пайызга гана төмөндөгөнүн жар салды. Келечектүү изилдөөлөр борборунун директору, экономика илиминин доктору Чыңгыз Шамшиевдин «Азаттыкка» билдиргенине караганда, кыргыз статистикасы реалдуу эмес. Анын пикиринче, 2010-жылдын жыйынтыгы боюнча ИДПнын төмөндөшү ЭВФ көрсөткөн 3,5 пайыздан да жогору болот. «2010-жылдын окуялары 2011-жылга да таасир берет. 2010-жылы башталган экономикалык токтоп калуу 2011-жылга эле эмес, 2012-жылга да өтөт. Кокус 2011-жылы президенттик пайлоо өнөктүгүнө көп күч, каражат кетип, орундуу аракеттер жасалбаса 2012-жылы да бизде эч жылыш болбойт» деп билдирген ал «Азаттыкка».

Ошого карабай «Базар жана бизнес» басылмасы 2011-жылы Кыргызстан ИДПсы 7 пайызга өсөөрүн жазып чыкты. «Албетте өткөн жылы көпчүлүк КМШ өлкөлөрүндө экономикалык өсүүлөр жай болду. Бирок ал өсүүлөр соодага жана Россиянын колдоосуна жараша болду» деп маалымдайт аталган басылма. А Россияда 2010-жылы 4 пайыз экономикалык өсүү болсо, 2011-жылы өсүү ЭВФтин божомолу боюнча 4,3 пайызга жогорулайт. Ал эми Улуттук банктын божомолуна таянсак, коен жылы өлкө ИДПсы 5,8 пайызга жогорулайт экен. «2011-жылга карата республикалык бюджет жана 2012-2013-жылдарга божомол жөнүндө» мыйзам долбоорунда ИДПнын реалдуу өсүүсү 2011-жылы 4,8%, 2012-жылы 6%, 2013-жылы 6,3% болору көрсөтүлгөн. Албетте мунун баары азырынча жомок. А жомокту чындыкка айландыруу өпөн-чычаң болуп турган өкмөткө, кызмат бөлүшгүрө

албай кызыл чеке болгон депутаттарга байланыштуу.

Ич өткөк инфляция

Улуттук банк баалардын туруксузлугунан улам 2011-жылга инфляция боюнча божомолдун эки сценарийин иштеп чыккан. Биринчисинде, эгер базардагы сунуш менен суроо-талап теңдештирилсе инфляция 8-10 пайыздын тегерегинде болушу мүмкүн. Эгер тең салмакталбаган бюджеттик-салык саясаты улантылып, турак-жай коммуналдык кызматтарына болгон тариф жогорулап, ички-тышкы экономикалык жагымдуу шарттарды калыптандыруу жай жүргүзүлсө, инфляциялык өсүү 18,5 пайызга чейин жетиши толук ыктымал. Мындан сырткары, Улуттук банктын билдирүүсүндө инфляция улуттук валютанын курсунун ойдо-төмөндүгүнө жараша болушу айтылат. Банкка ишенсек, 2012-жылы инфляция 7-8 пайыз, 2013-жылы 7 пайыз болушу күтүлөт. Улуттук банктын эксперти Улан Сарбановдун айтымында, жыл аягындагы баалардын өсүшү, инфляциянын жогорулашынын аягы өлкөнү кыйратып, бардыгын күлгө айлантып коюшу мүмкүн. «Андыктан азыртадан инфляцияны ооздукташыбыз керек. Эгер чыгашаларга болгон көзөмөл катуу болсо, кырдаал жакшы жагына өзгөрөт» дейт Улан Сарбанов «Вечерний Бишкек» тизитивдеги маегинде.

Алакан жайган антимонополчулар

Логика боюнча эгер сом курсунун ылдыйлашы товардын кымбатташына алып келсе, сомдун бекемделиши менен баа ылдыйлашы керек. Бирок, негедир бизде баа кандай болсо да төмөндөбөй келет. Бул жерде жоопкерчилик монополияга каршы күрөшүү агенттигинде экени талашсыз. Так ушул мекеме баалардын негиздүү коюлушуна көзөмөл кылып, жөнгө салып турууга милдеттүү. Аталышы бараандуу болгону менен бир да жолу бул структуранын аракети-

нин аркасында тигил же бул базарда баа төмөндөтүлө элск. Качан болбосун антимонополчулар «базар экономикасы, бизде алып сатарларды жазалай турган укук жок» деп алакан жайышат. Эгер алар салык төлөөчүлөрдүн укугун коргой албаса, анда салык төлөөчүлөрдүн эсебинен аларды каржылоонун кажети барбы?

Улутташтыруудан утпадык

Бакиев доорунда мамлекеттик ишканаларды менчиктештирүү доораны сүрсө, убактылуу өкмөт келгени улутташтыруу бороону каптап, акыры 47 объект (анын ичинде жер участкактору, жеңил машиналар, атургай яхта да бар) «улутташтырылды». Албетте бир караганда бул аракет жакшы. Бирок улутташтыруу бизге эмне берди? Улутташтыруунун аркасында экономика оңолуп, калк турмушу жакшырдыбы? Албетте жок. Анткени улутташтыруу жөнөкөй эле кайра бөлүштүрүүгө, акча жасоого айланды. Натыйжада өндүрүш, жумуш орундары, маына, бюджетке акча түшүүлөр кыскалды. Буга «Азияуниверсалбанкын» эле мисалга тартуу жетиштүү. Бир кезде бул жерде 1800 адам иштесе, улутташтырылган соң 100 гана кызматкер калган.

Эми минтип улутташтырылган объектилерге Мамлекеттик мүлк министрлиги ээлик кылып, аларды чексизинен соодалаганы турат. Буга шылтоо – мамлекет булардын бардыгын иштепсө албайт. Ал ортодо айрым объектилер боюнча сот иштери да башталды. Башкасын айтпаганда да «улутташтырылган» объектилердин эмдигиче башы так ачыла элек. Аларды толук мамлекетке каратуу Чубактын кунундай чубалжыган иш болору айтпасак да белгилүү.

Айрым эксперттердин айтымында, улутташтыруу грузиялык вариантта кеткенде гана өзүн айтат. Грузияда мамлекеттик объектилерди сатуу ачык жүргүзүлүп, ким жогору баалап көп акча салса ишкана ошого

берилген. Мындай масштабдуу менчиктештирүүдөн өлкө казынасына бир жылдык бюджеттен ашык каражат түшүп, республикада олуттуу инвесторлор пайда болгон. Кыргыз парламентинин, өкмөттүн ушуга саясий эрки жетиш, бул боюнча ынтымакташа иштээри да күмөн.

Көп суур ийин казбайт

Бюджет тартыштыгы 22 млрд сомду чапчып, карапайым калктын капчыгы жукарып турганда Жогорку Кеңештин жоругу түшүнүксүз. 14 министрлик бар кезде жырпап кетпегенибиз аз келгенсип, эми министрликтер 18ге чыкты. Кыргызда «көп суур ийин казбайт, ийин казса да терек казбайт» деген накыл бар. Анын сыңарындай, өткөөл мезгилде саны бар сапаты жок бюрократтардын саны арбытуунун кажети бар беле?

90-жылдардын башында Мальта өлкөсүндө 17 министрлик болгон экен. Мальта өкмөтү мамлекеттик башкарууну реформалоо боюнча долбоор иштеп чыгып, административдик реформанын негизинде 17 министрликти 7ге азайтышкан. Экономикалык кризиске баткан Мальта чиновниктери муну түшүнүү менен кабыл алышкан. Буга улай өлкө жетекчилиги экономиканы өнүктүрүүнүн негизги рычагы болгон туризм, маалыматтык технологияларга басым жасап, саналуу жылдарда Мальта өнүгүү жолуна түшкөн. Учурда бул мамлекет маалыматтык технологиялар боюнча алдыңкы өлкөлөрдүн катарында. Ар бир балада компьютер бар.

А бизде өнүгүүнүн негизги багыттарынын бири болгон туризмди эмдигиче тыңдай албай келебиз. Туристерди тартуунун ордуна, көзгө басып көрүлүгө келген чет элдиктерди тонотуп, зордуктагып коюп бийлик билемектен, укмакан болуп отурат.

Кыргызстанда 2008-жылдан бери иштеп келаткан белгилүү кризис-менеджер Стивен Жон Авалия өлкөнүн өнүгүшүнө са-

ясий кийлигишүүлөрдүн көптүгү тоскоол болуп жаткандыгын билдирген. Анын пикиринче, Кыргызстандын келечеги жаштарда жана аялдарда. Бир караганда бул туура пикир. Учурда парламентте, өкмөттө отурган эркектаналар жыйырма жыл бийлик бутактарында отуруп эмне өзгөрүү кылышты? Азырынча алардын өлкөнү каатчылык сазына батырганган башка пайдасын көрө элекпиз.

Бажы союзу Кыргызстанды бар кылабы же жок кылабы?

Учурда орчундуу дагы бир маселе Кыргызстан Бажы союзуна кирүү же кирбөө маселеси. «Келечек долбоору» экономикалык изилдөөлөр фондунун аткаруучу директору Аскар Бешимовдун билдиршинче, Кыргызстан Бажы союзуна кирсе импорттук дарылар 10, тери буюмдары 20, азык-түлүк 15 пайызга кымбаттайт. «Кыргызстан Бажы союзуна кирсе кыргыз т

дарлары биртоп жабыркайт». Импорттук товарлар кымбаттап, баалар өсүп, жакырчылык жогорулайт. Инфляция өсөт. Бирок ошону менен бирге эле Бажы союзу Кыргызстанды өз алдынча жаңы экономикалык структураны түзүүгө мажбурлайт. Андыктан бул жагын да эске алуубуз керек» деп жагат ал коомдук саясат институтуна жазган макаласында. Ошол эле мезгилде Финансы Министриянын экс-орунбасары Самат Кылжыевдин айтымында, Бажы союзуна кирүү Кыргызстандын ички өндүрүүчүлөрүнө чоң мүмкүнчүлүк ачып берет. «Алар өндүрүш товарларын Казакстан, Россияга эркин чыгарып, экономика жакшырат. Бажы союзуна кирүү менен баалар өсүп, таш тартыштыгы пайда болот», - генче кошумдайт. Биздин тамакан балансыбыз калктын муктаждыгынан ашык» деген эле Самат Кылжыев жыл аяктайт. Экономикалык өнүгүү министриянын орунбасары Султан Акматовдун пикиринче, Бажы союзуна кирүү биртоп тобокелчиликти жаратат. Бажы тарифи эки эсе өсүп, салык кирешеси бир кыйла азайып, соода балансы начарлайт. Экспорт азайып, кытай товарларына кызыгуу жоголот. «Бирок, Бажы союзуна кирүү менен Казакстан, Россия, Кыргызстан чегараларында бажы көзөмөлү жерилдетилип, соодагерлерди жөнү жок кармоо токтотулат. Жер-жемиш, сүт азыктарын экспорттоо көбөйүп, Кыргызстан базары кенейет. Эмгек мигранттарынын турмушу жакшырат» дейт Султан Акматов.

Кыскача айтканда, экономикалык абалыбыз азыр ушундай. Мындан сырткары, айыл чарбасында, энергетика, инвестиция, тоо кендерин иштетүү жаатында, ички-тышкы соода, бюджет боюнча койгөйлөр эле эле көп. Кызмат, папке талашкандар азырынча жеке амбицияларынан арыла албай, саясатка кокусунан батып турушат. А бизге азыр ашынган саясатчылык эмес, өлкөнү жакшыртууга болгон аракет керек болуп турат.